

Андрій Первозванний

ЛЕГЕНДИ І СУЧАСНІСТЬ ЧУДОВОЇ ВУЛИЦІ

З літопису і легенд нам відомо, що св. апостол Андрій Первозванний проповідував вчення Христа на тих землях, де пізніше утворилася Київська Русь. Одного разу, підіймаючись на гору над Дніпром, він зупинився на одному з високих пагорбів, і тут святий апостол передрік, що над цим місцем, де він поставив хрест, засяє Божа благодать і виросте велике місто. Пророцтво святого апостола, як засвідчують подальші події, справдилося...

Уперше Андріївський узвіз згадується у 988 р., згідно з «Повістю минулих літ», яку писали ченці Києво-Печерської Лаври. Вздовж саме цієї дороги кияни тягнули дерев'яного ідола Перуна, щоб втопити його в Дніпрі, коли Київська Русь прийняла християнство.

У 1215 р. князь Мстислав Відважний наказав збудувати тут дерев'яну церкву на честь Здвиження Чесного Хреста, яка простояла до XVII ст. Церква ця невелика, вірян, які відвідували її, було мало, а вулиця брудна. не мощена, ходити по ній було

тяжко і небезпечно. В літні зливи узвіз перетворювався в гірську річку. А в 1724 р. церкву було зруйновано ураганом.

У 1362 р. литовський князь Гедемін споруджує Київський замок посеред схилу узвозу, щоб захистити людей від татарських набігів. Замок було зруйновано кримським ханом Менглі-Гіреєм у 1482 р. Пізніше його було відновлено і розширено; додалися будинки і споруди військового та адміністративного призначення.

Середньовічна історія узвозу пов'язана з дерев'яною фортецею київського воеводи, збудованою на Замковому пагорбі. Ця фортеця майже три сторіччя відігравала визначну політичну, економічну та військову роль у житті міста. В ті часи Андріївський узвіз пов'язував знать Верхнього міста з ремісниками, торговцями і селянами нижньої частини міста — Подолу.

Наприкінці XVIII ст. київський міський ринок перенесли на Контрактову площу в кінці узвозу, що стимулювало розвиток ділового центру на вулиці.

Дерев'яні церкви на Андріївській горі швидко руйнувалися.

У 1744 р. до Києва прибула імператриця Єлизавета Петрівна, яка побажала збудувати тут Андріївську домову кам'яну церкву. Замовлення на будівництво отримав архітектор В. Растреллі — видатний зодчий, італієць за походженням. Він виконав проект храму. Здійснював будівництво московський архітектор Іван Федорович Мічурін, який виявив великий талант при розв'язанні складних інженерних проблем.

Спорудження церкви тривало з 1747 аж по 1753 рр. Це можна пояснити тим, що царський двір з кожним роком давав усе менше коштів на її спорудження.

Її освячення здійснив уже після смерті Єлизавети Петрівни митрополит київський Арсеній Могилянський.

Фундамент церкви сховано у двоповерховій будівлі-стилобаті. Він тримає на собі зовні легку, виконану в стилі бароко, сорокашестиметрову споруду. Фасад однокупольного храму з п'ятиглавим завершенням прикрашають колони, пілястри, багате ліплення. Вікна і двері декоровані орнаментом. З майданчика відкривається чудовий краєвид на Поділ і Дніпро. Архітектурні обриси Андріївської церкви надзвичайно вдало поєднуються з рельєфом місцевості і є невід'ємною частиною панорами Києва.

Цей архітектурний шедевр, перлина Києва, служить своєрідним маяком і орієнтиром для подільських вулиць. Її золоті куполи видно з багатьох районів міста. До древньої краси, мов магнітом, притягує сучасних митців різних напрямів. Над внутрішнім оздобленням храму працювали В. Растреллі, українські та російські майстри. Авторами картин були художник О. Антропов, живописці Г. Нос-Левицький, П. Борисполець та інші.

Іконостас і церковне начиння привезені з Петербурга.

Протягом свого існування як діючої церква не мала приходу. Вже в середині XIX ст. храм потребував серйозного ремонту. Тільки завдяки зусиллям відомого громадського діяча і письменника Андрія Муравйова вдалося призупинити процеси, пов'язані із зсувом гори, відновити дренаж і поновити інтер'єри. За заповітом Андрій Муравйов був похований у стилобаті церкви.

Андріївська церква стоїть на складному рельєфі. І в подальшому багато зусиль доводилося докладати, щоб зміцнити гору. У 1960-х рр. під час осінніх дощів їй загрожувало падіння. Були виконані термінові аварійні роботи. На 20 м. увійшли в

тіло гори залізобетонні палі. Тепер Андріївська гора вже не зсунеться. У 1968 р. храм набув статусу філії національного заповідника «Софія Київська».

Автор запрошує читачів пройтися відомим узвозом, його древньою бруківкою, починаючи від площі, де сходяться Десятинна і Володимирська вулиці, спуститися від Андріївської церкви до Контрактової площі. Так легше і зручніше.

Здавна узвіз був найкоротшим шляхом від Верхнього міста до Подолу. Основа забудови здійснена в 90-х рр. XIX — на початку XX ст. До речі, з часів Київської Русі в цьому районі розміщувалися у великій кількості ремісничі майстерні.

Тут у кожного будинку своя історія й доля, але ми зупинимося тільки на найцікавіших і найвідоміших.

Навпроти Андріївської церкви стоїть двоповерховий будинок (№ 38). Раніше на цьому місці знаходилася садиба Андрія Муравйова — мандрівника, історика, літератора, двоюрідного брата декабриста Муравйова-Апостола. Пізніше в цьому будинку на другому поверсі жили молодята Михайло і Тетяна Булгакови. Дім зберігся.

Колись, у 1850-х роках, узвіз «утопав» у публічних будинках. Тут квітли так звані «фіалкові» заклади з «квітковим преїскурантом». Цікаво, що саме Андрій Муравйов насамперед вирішив поприбирати з київських гір ці осередки розпусти. Він казав: «Простим людям тут жити не можна, бо вулиця переповнена «будинками розпусти». Цілими ночами звідусіль чути гамір і непристойні пісні».

Генерал-губернатор І. Васильчиков був також непримиренний до такого становища. Тоді ці будинки переселилися ближче до річки Либідь, на Жандармську, Жиллянську, Паньківську та Ямську вулиці. Це викликало стурбованість на той час іншого генерал-губернатора О. Дрентельна, який подбав про їх ліквідацію. Про ці злочинні місця письменник О. Купрін розповів у своєму творі «Яма».

В 1875 р. після того, як репутація Андріївського узвозу «очистилась» завдяки зусиллям київської поліції, він, наче магнітом, почав притягувати інтелектуалів, учених, митців.

Нижче Андріївської церкви знаходиться маленький сквер зі старовинною альтанкою. Вона збудована на кошти Кокорєва, який жив у будинку № 34. Від'їжджаючи з Києва, він поклав у банк тисячу карбованців на будівництво. За багато років сума зросла. Згідно із заповітом, на частину цих грошей і було збудовано красуню-альтанку. Нещодавно тут поставлено пам'ятники Андрію Первозванному, Ярославу Мудрому, Тарасу Шевченку.

Цікаво, що на узвозі є так званий «Дім-терем» № 34. Він збудований у псевдоросійському стилі у 1890 р. за проектом архітектора М.Вишневського для багатой купецької родини Андрія Петровича Слинька, любителя-театрала. Багато артистів театру Соловцова були на його утриманні. Відомо, що А. Слинько був розстріляний у 1919 р. перед виходом із своєї квартири вартою революційного порядку без усякого дізнання і суду.

Цей чудовий шестиповерховий прибутковий будинок з двома під'їздами демонстрував пишність. Вгорі на ньому височіли два гігантських куполи, схожі на дивовижні шатра, які, на жаль, потім були прибрані.

Одна з версій — вони відволікали увагу від Андріївської церкви, друга — знесені сильними вітрами. До речі, обидва куполи були покриті тонкими срібними листами. Може срібло зацікавило злочинців?!

У цьому будинку жили відомі діячі культури: професор Житецький, журналіст Совенко, письменник Тютюнник. Тепер тут працюють художній салон і театр «Академія»..

Майстер Іван Йосипович Шатров став домовласником будинку № 22, створивши доволі велике виробництво з випуску ікон, церковних виробів. Тут працювали іконописець Дмитро Андріанов і майстер музичних інструментів Андрій Кузовлев.

У 1909-1910 рр. в будинку збиралось товариство художників релігійного живопису. Аматорам української музики, можливо, добре відомий цей дім і тому, що тут пройшли молоді роки композитора, диригента Олександра Кошиця, який товаришував з композиторами Лисенком, Стеценком, Степовим. Кошиць створив чудові хорові колективи, гастролював у багатьох країнах світу. Не довелося йому при житті повернутися на Андріївський узвіз, він помер в еміграції.

У двоповерховому будинку № 21 була майстерня видатного скульптора і кінорежисера Івана Петровича Кавалерідзе. Незабутні залишаються його скульптурні портрети Шевченка, Сковороди, Шаляпіна й багатьох інших діячів літератури і мистецтва. Тепер тут музей його імені, де влаштовують виставки сучасні художники. Він автор знаменитих у Києві пам'яток княгині Ользі, Сковороді, Ярославу Мудрому; таких кінострічок, як «Перекоп», «Коліївщина», «Наталка Полтавка», «Запорожець за Дунаєм» та інших. У музеї-майстерні зібрано роботи Івана Кавалерідзе, його роздуми і літературні розробки, велику добірку матеріалів, документів, живописних і фотографічних робіт про життя і творчість великого митця.

Садибою, де зараз стоять будинки №№ 18 і 20, з 1880 р. володів поляк Іван Ярославський. Після його смерті вся маєтність перейшла до його дружини Ксенії Прокопівни. Щоб закріпити положення у своєму ділі, вдова вирішила вийти заміж за свого підмайстра Осипа Ребенка, котрий був молодший за неї на чверть століття. Були сварки, незгоди. Але одного разу купчиха сильно захворіла, і Осип турботливо доглядав її. В знак подяки і за шлюбним контрактом садиба і дім № 20 стали власністю О. Ребенка. До речі, автором проекту будинку був Андрій Краусс. А згодом Ребенко розгорнув свою діяльність, став ювеліром і підрядником монастирів з виготовлення церковного оздоблення.

У будинку № 17 жив знаменитий Феофіл Яновський, котрий лікував і бідних, і заможних. Безкоштовно відпускав ліки. І коли він помер, то його ховала майже половина Києва. Усі квіти на клумбах були зірвані бідними, щоб попрощатись з лікарем. Дорога до Байкового кладовища була засипана квітами.

Зупинимося на узвозі біля будинку під номером 15, відомого киянам як «Замок Річарда Левине Серце», побудованого в англійському стилі. Мав він раніше й іншу назву — «Будинок з привидами». Почав будувати цей дім як прибутковий у 1902 р. пан Орлов. Але під час його подорожі в Сибір у комерційних справах його вбили. Вдова Орлова добудувати дім не могла, не було коштів. Невдовзі вона продала будинок. Взагалі його перепродували багато разів з тієї причини, що в ньому відбувалися якісь незрозумілі явища. Нервові мешканці не витримували і з'їжджали зі своїх квартир: хтось у домі плакав, стогнав, завивав. Під час капітального ремонту будинку були знайдені в трубах шматки заліза, а в грубках вмуровані пляшки. При сильних вітрах шумовий ефект був разючий. Це так «віддячили» своїй хазяйці за недоплачені гроші майстри, які будували дім.

Пізніше тут були майстерні українських художників Красицького, Макушенка, скульптора Балавенського. Влаштовувалися виставки їх творів. Реконструкція замку нині продовжується. У лютому 1906 р. в одній з його квартир поліція відкрила таємну друкарню українських революціонерів і конфіскувала понад 400 різноманітних памфлетів і публікацій.

У будинку № 13, квартира № 2, на другому поверсі провів своє дитинство Михайло Булгаков — знаменитий письменник, автор «Майстра і Маргарита» та інших романів. Родина Булгакових оселилася на Андріївському узвозі в 1906 р. Він писав: «Дім чудовий, маленький, горбатий, затишний дворик і сад, приліплений під крутою горою». Будинок лірично зображений письменником в його романі «Біла гвардія». Тепер тут національний музей М. Булгакова. Будинок збудовано у 1888 р. за проектом київського архітектора М. Горденіна.

Одного часу на узвозі знаходились «мебльовані кімнати» № 11 мадам Г. Буренко. Їх наймали відомі художники, а також Є. Дяченко, О. Мандельштам. Жив тут і архітектор К. Шиман, автор проектів багатьох прибуткових будинків у Києві, у тому числі і відомого «шикарного» будинку, що на розі Прорізної і Володимирської вулиць, де розміщувалося кафе «Маркіз», ресторан «Лейпціг» (сьогодні його повністю реконструйовано).

Підприємець Чепраков володів на узвозі будинками №№ 10 і 12, здавав до найму квартири місцевим майстрам, іконописцям та художникам з пошиття «духовного» одягу. Цей хазяїн мав також великий прибуток від торгівлі квасом, пивом, мінеральними водами.

Видатний диригент, керівник української капели О. Кошиць наймав кімнати зі своїми музикантами у домовласників Чернявських (№ 8). Він залишив нащадкам «Спогади», де розповів про свою творчість.

Швейна і позолотна майстерня Михайла Проскурка знаходилась у будинку № 6. Одночасно його підмайстри виконували іконописні роботи.

Тут на узвозі ще до державного перевороту 1917 р. в одному з будинків садиби (№ 7) розміщувався пансіон Подільської жіночої гімназії пані Шуйкевич.

В нижній частині узвозу, де зараз стоїть будинок під № 2, колись знаходилась садиба з чотирма будівлями (кінця XVIII ст.), які були власністю відомого київського купця Ф. Лакерди. В цих прибуткових будинках купці Гостиного двору наймали квартири. Тут розміщувалися іконописні майстерні і магазин.

Викладач Київської духовної академії, професор богослов'я Василь Екземплярський проживав у той час в одній із квартир. Він створив ряд унікальних творів мистецтва, частину яких можна побачити в музеї М. Булгакова. Сьогодні в одному з цих будинків № 2-Б з 1991 р. працює унікальний «Музей однієї вулиці», тобто Андріївського узвозу, створений киянами-краєзнавцями та подвижниками, де представлено 5000 цікавих експонатів з його видатної та життєствердної історії.

Сьогодні Андріївський узвіз — це художній центр Києва, музей просто неба. Такого ви більше ніде не побачите. Тут представлено різнобічні напрями сучасного мистецтва - авангард, сюрреалізм, псевдокласика. Гончарство, вишивка, іконопис — та чого тут тільки нема! І виставка посмертних масок відомих людей світу у тому числі. Чимало спокус підстерігає вас на узвозі на кожному кроці! Кав'ярні, шинки, галереї, театр. Так, тут є на що подивитися і є де відпочити.

Андріївський узвіз завжди приваблює людей і користується великою популярністю не тільки в киян, а й іноземців. Він оспіваний в піснях, описаний в художніх творах, відображений в акварелях, гравюрах майстрів пензля і кіно. Його відродження починається після святкування 1500-ї річниці Києва. Оголошення незалежності України у 1991 р. посилює цю тенденцію — узвіз стає київським Монмартром.

З 1992 р. проводилась реставрація Андріївської церкви, яка тривала понад 8 років. І знову розквітла ця «кам'яна квітка» — чудовий витвір майстерності й натхнення, взірець справжньої окраси Києва. Сьогодні тут також йдуть богослужіння. А на початку узвозу, біля Андріївської церкви, встановили скульптуру на честь героїв комедії М. Старицького «За двома зайцями».

Кожного року з приходом весни тисячі людей відвідують Андріївський узвіз. У вихідні митці і ремісники розташовуються вздовж вулиці, і люди, спускаючись узвозом, шукають найцікавіший для себе сувенір або просто відпочивають у численних кафе. Основні свята, суміш релігійних і побутових свят приваблюють людей на узвіз.

Вигляд на Андріївську церкву